

محیط زیست ایران

پلنگ ایرانی

محمد کرام الدینی

موهای این حیوان در مناطق گوناگون اندکی متفاوت است. مثلاً، هر چه به سوی شمال شرقی کشور برویم، جثه‌ی آن بزرگ‌تر و رنگ پریده‌تر می‌شود. پلنگ ایرانی بسیار چابک و زورمند است. دیده شده است که لاشه‌ی حیوانات، حتی حیوانات بزرگ، مانند گورخر را با دندان می‌گیرد و آن‌ها را به بالای درخت می‌برد و در آن جا مخفی می‌کند تا از چنگ رقیبان زمین‌رو، مانند خرس و کفتار دور باشد.

به‌طور کلی در جهان ۹ نوع پلنگ وجود دارند که پلنگ ایرانی یکی از آن‌هاست: پلنگ آفریقایی، پلنگ عربی، پلنگ آمور یا خاور دور، پلنگ شمال چین، پلنگ جنوب چین، پلنگ جاوه،

یکی از آثار بر جای مانده از برخورد فرهنگ ما با فرهنگ مغولان در تاریخ کشورمان، اعتقاد به وجود دوره‌های ۱۲ ساله‌ای است که یکی پس از دیگری به ترتیب می‌آیند و می‌روند، هر ۱۲ سال یک‌بار تکرار می‌شوند و هر کدام به ترتیب نام یکی از این حیوانات را بر خود دارند: موش، گاو، پلنگ، خرگوش، نهنگ، مار، اسب، گوسفند، میمون، مرغ، سگ و خوک! منجمان قدیم مغول اعتقاد داشتند، هر سال ویژگی‌های حیوانی را دارد که نامش بر آن سال نهاده شده است. مطابق با این نوع تقویم، امسال، یعنی سال ۱۳۸۹ سال «پلنگ» است، به همین علت به باور کسانی که به این دوره‌های ۱۲ ساله اعتقاد دارند، امسال سال زیبایی، وقار، قدرت و توانایی است؛ چون این سه ویژگی از صفات این جانور زیبا، باشکوه و قدرتمند است. از سوی دیگر، گروهی از دوست‌داران محیط‌زیست، از این فرصت برای آشناتر کردن مردم با پلنگ ایرانی استفاده کرده‌اند و نام امسال را «سال پلنگ ایرانی» گذاشته‌اند. پس بینیم اهمیت این گربه‌سان بزرگ ایران در چیست و چرا باید از آن محافظت کرد. برای پاسخ به این پرسش، نخست به ویژگی‌های ظاهری این حیوان خوش خط‌و‌خال می‌پردازیم. سپس از اهمیت جلوگیری از انقراض آن سخن می‌گوییم.

ویژگی‌ها

بدن پلنگ ایران حدود ۱۱۰ تا ۱۹۵ سانتی‌متر طول، ۴۵ تا ۷۸ سانتی‌متر ارتفاع و ۳۵ تا ۹۰ کیلوگرم وزن دارد. با جثه‌ای بزرگ، قوی، نرم و چابک، اکنون بزرگ‌ترین جانور گربه‌سان ایران است. در گذشته‌ها، دو جانور گربه‌سان بزرگ‌تر از پلنگ ایرانی هم در ایران زندگی می‌کردند: یکی ببر مازندرانی که حدود ۵۰ سال است، کاملاً از روی زمین منقرض شده است و دیگری شیر ایرانی که اکنون در ایران زندگی نمی‌کند، بلکه تعداد اندکی از آن‌ها در هندوستان به سر می‌برند. رنگ موهای پشت پلنگ ایرانی سفید تا کرم مایل به نارنجی، اما زیر بدنش کرم مایل به خاکستری است. روی پشت و پهلوها از خال‌های تو خالی، اما روی سر، گردن، دست‌ها و پاها از خال‌های توپر پوشیده شده است. جثه، رنگ و طول

عکس: فرهاد سلیمانی

پلنگ ایرانی

۱۱۰ تا ۱۹۵ سانتی متر طول،
۴۵ تا ۷۸ سانتی متر ارتفاع
۳۵ تا ۹۰ کیلوگرم وزن
با جثه‌ای بزرگ، قوی نرم و
چابک، اکنون بزرگترین جانور
گره‌سان ایران است

گوناگون کشور، از کوه‌های بلند گرفته تا جنگل‌ها و دشت‌های باز زندگی می‌کنند.

پلنگ گوشت‌خوار و از مصرف‌کنندگان رأسی اکوسیستم‌هاست. یعنی هم از جانوران گیاه‌خوار تغذیه می‌کند و هم از گوشت‌خواران. از طرف دیگر، دشمنی در طبیعت ندارد، مگر آدمی که این دشمنی را از چند جهت به این جانور روا می‌دارد: تخریب زیستگاه‌ها و نابودی جانورانی که شکار آن هستند؛ شکار کردن آن با تفنگ یا کشتن با طعمه‌های سمی؛ و در تصادف‌های جاده‌ای.

فراموش نکنیم که هر یک از انواع موجودات زنده در طبیعت جزئی هستند از شبکه‌ای بزرگ که اجزای آن به هم پیوسته‌اند. نابودی هر یک از این حلقه‌ها که با استادی و تدبیر آفریدگار در ارتباط باهم چیده شده‌اند و قرار است در نظمی پایدار باقی بمانند، سبب نابودی همه‌ی حلقه‌های آن می‌شود. نابودی پلنگ، یعنی نابودی شبکه‌ی غذایی بر اثر افزونی شکارهای آن. فکرش را بکنید، حتی اگر جمعیت‌های بز و گوسفند وحشی هم در طبیعت بزرگ‌تر از حد طبیعی شوند، چه بلایی بر سر گیاهان مناطق طبیعی خود می‌آوردند و سرانجام به علت کمبود غذا، خود نابود می‌شوند.

پی‌نوشت

۱. مردم قدیم برای آن که ترتیب این سال‌ها را فراموش نکنند، این شعر را که در نصاب‌الصبيان نقل شده است، به خاطر می‌سپردند:
موش و بقر (گاو) و پلنگ و خرگوش شمار
زین چار چو بگذری نهنگ آید و مار
و آن گاه به اسب و گوسفند است حساب
حمدونه (میمون) و مرغ و سگ و خوک آخر کار.

آن تغذیه می‌کند. این رفتار پلنگ را نشانه‌ای از قناعت‌پذیری آن می‌دانند و این صفت را نیز به صفت‌های دیگر آن مانند زیبایی، شکوه و غرور می‌افزایند. مردم عقیده دارند که جوانمردی نیز یکی دیگر از صفات این جانور است. مثلاً، پلنگ ایرانی هرگز از کمین‌گاه به انسان حمله نمی‌کند، بلکه نخست سعی در فرار از او دارد و فقط در صورتی که زخمی شده باشد و راه فرار نداشته باشد، ممکن است به انسان حمله‌ور شود. در واقع حس شنوایی و بینایی پلنگ ایرانی به اندازه‌ی قوی است که معمولاً پیش از آن که انسان آن را ببیند، انسان را دیده و بی‌صدا فرار کرده است. به همین دلیل می‌گویند منزوی است و انسان کم‌تر موفق به دیدارش می‌شود.

حفاظت

در گذشته پلنگ ایرانی در سراسر کشور فراوان بود. اما رفته رفته، به علت‌های متفاوت، جمعیت آن رو به کاهش گذاشت؛ به طوری که سرانجام گمان می‌رفت که این گربه‌سان باشکوه در کشور منقرض شده است. در سال‌های

پلنگ سربلانکا، پلنگ هندی و پلنگ ایرانی. پلنگ ایرانی اگرچه در منطقه‌ای گسترده از هندوستان تا غرب آسیا (به استثنای شبه جزیره‌ی عربستان) یافت می‌شود، اما بیشتر (حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد) آن‌ها در ایران زندگی می‌کنند.

رفتار

پلنگ معمولاً انواع جانوران وحشی را شکار و از آن‌ها تغذیه می‌کند. اما گاه به علت کمبود غذا و گرسنگی، به حیوانات اهلی نیز حمله می‌کند. می‌توان جانوران مورد علاقه‌ی او را به ترتیب چنین معرفی کرد: قوچ و میش، کل و بز، آهو، پایکا، روباه، گرگ، مرال، شوکا، پرنندگان، گراز، تشی، جوندگان، سگ اهلی، گاو، گوسفند و بز اهلی، اسب، الاغ و شتر. همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، حیوانات اهلی در آخر فهرست علاقه‌مندی‌های پلنگ ایرانی قرار دارند.

بنابراین، اگرچه پلنگ ایرانی هم مانند گرگ گاه از فرط گرسنگی به گله‌های گوسفندان می‌زند، اما این کار

او تفاوت‌های بسیاری با گرگ دارد. گرگ وقتی که به گله می‌زند، تعدادی از گوسفندان را خفه و رها می‌کند و معمولاً یکی را می‌خورد. اما پلنگ فقط یک گوسفند را می‌برد و چند روز از

آخر با مشاهده‌ی تعدادی از آن‌ها مشخص شده است که هنوز می‌توان به حضور این جانور در زیستگاه‌های کشور امیدوار بود. برآورد شده است که در حدود ۸۰۰ پلنگ ایرانی در مناطق